

Hvordan kan vi ivareta ungdom og unge voksne med CFS/ME best mulig i skole og hverdagsliv?

Muligheter for støtte gjennom NAV

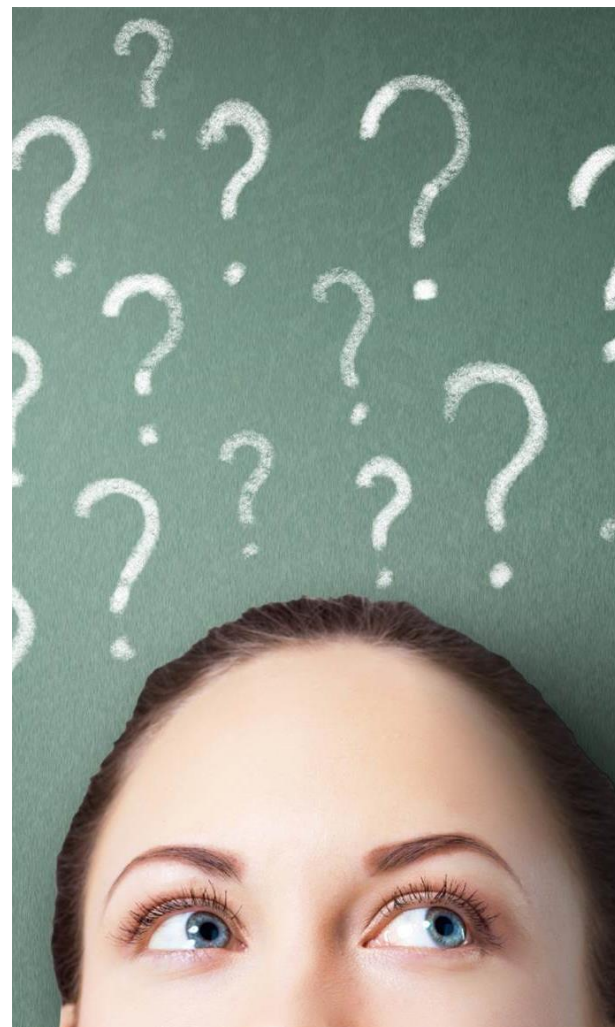
Vi kommer kort inn på

Før 18 år/uavhengig av alder

- Økonomisk støtte til foresatte
- Kommunale tilbud
- Behov for hjelpemidler eller tilrettelegging

Etter 18 år

- Individuelle ytelser
- Arbeidsrettet oppfølging

Du kan kontakte NAV når det gjelder

Folketrygdens ytelser MED aktivitetskrav:

- AAP
- Sykepenger
- Enslig forsørger
- Overgangsstønad
- Dagpenger
- Tilretteleggingsstønader
- Virkemidler

Folketrygdens ytelser UTEN aktivitetskrav:

- Alderspensjon
- Uføretrygd
- Barnetrygd
- Foreldrepenger
- Barnebidrag
- Barns sykdom
- Bil
- Grunn og hjelpestønad

Sosiale tjenester:

- Opplysning
- Råd og veiledning
- Økonomisk
- Stønad
- Midlertidig
- Botilbud
- Individuell plan
- Kvalifiseringsprogrammet

Brukers kontakt med NAV

www.nav.no og «Ditt NAV»

- Informasjon
- Søknad
- Aktivitetsplan
- Dialog med NAV
- Status i saken
- Spørsmål og svar
- Meldekort
- Beregninger
- Jobbsøkertips
- ... og mye mer!

55 55 33 33

- Svar på det du lurer på
- Hjelp til å bruke nav.no
- Kontakt med rett person i NAV

NAV-kontoret

- Veiledning til å komme i jobb
- Rådgivning
- Oppfølging
- Låne PC for å bruke nav.no

ØKONOMISK STØTTE TIL FORESATTE

1. Grunnstønad
2. Hjelpetønad
3. Omsorgspenger
4. Pleiepenger
5. Opplæringspenger

Har du flere spørsmål om disse ordningene?

Da kan du ringe 55 55 33 33, tastevalg 3.

Da får du hjelp av veiledere med spesialkompetanse på området.

Hjelpestønad

Hvis du trenger *langvarig, privat pleie og tilsyn* på grunn av en sykdom, skade eller medfødt funksjonshemming, kan du ha rett til hjelpestønad. Det vil si at du trenger hjelp til personlige gjøremål som friske mennesker ikke trenger.

Hjelpebehovet omfatter også stimulering, opplæring og trening.

Pleien eller tilsynet må bli **utført av privatpersoner.**

Vær oppmerksom på at hvis barnet mottar hjelpestønad og den som har pleie og tilsyn mottar [omsorgslønn](#), har kommunen anledning til å redusere omsorgslønnen. Omsorgslønnen kan bli redusert med et like stort beløp som hjelpestønnen.

Kommunen kan kreve at du har søkt om hjelpestønad før det tas stilling til omsorgslønn. Du kan likevel søke om omsorgslønn parallelt med hjelpestønad.

Pleiepenger – ny ordning fra 1.1.2018

Du kan ha rett til pleiepenger hvis du har omsorg for et barn under 18 år som har sykdom, skade eller medfødt misdannelse og du av hensyn til barnet

- må oppholde deg på en helseinstitusjon mens barnet er innlagt, eller
- må være hjemme fordi barnet trenger *kontinuerlig* tilsyn og pleie. Behovet for tilsyn må være så stort at barnet ikke kan overlates til seg selv.

Barnet må ha vært til behandling hos sykehuslege eller en lege i spesialisthelsetjenesten.

Forskjellene mellom hjelpestønad og pleiepenger

Hjelpestønad	Pleiepenger
må være hjelpebehov av langvarig karakter (2-3 år).	ingen vilkår til varighet utover 8 dager.
for at man kan ha et privat pleieforhold	pleien må starte etter opphold eller konsultasjon på helseinstitusjon
fås uavhengig av tapt arbeidsfortjeneste	dekker tapt arbeidsinntekt, og gjelder kun for yrkesaktive
gis etter 3 satser	Beregnes som sykepenger. Barnet har en dagskonto på inntil 1 300 dager. Disse kan deles på to omsorgspersoner eller gi 100% i inntil 5 år.
gis for å øke muligheter for at barnet kan bli boende hjemme.	

Omsorgslønn

Kommunen er ansvarlig for vurdering av omsorgslønn - NAV kan ikke besvare slike henvendelser. Dersom det kan være adgang til både hjelpestønad og kommunal omsorgslønn, anvendes *hjelpestønad først*.

KOMMUNALE TILBUD

Kommunale tjenester

Om noen av disse tjenestene ligger i NAV-kontoret eller i en egen kommunal enhet varierer

Kommunen har ordninger som

- skal bidra til at barnet får *helhetlig, koordinert og individuelt tilpasset tjenestetilbud*.
- skal bidra til *økt livskvalitet* hos barnet
- tiltak og økonomiske ordninger som skal gis til pårørende med stort omsorgsbehov.
 - Ansvarsgruppe
 - Individuell plan
 - Omsorgslønn
 - Støttekontakt/fritidskontakt
 - Ledsagerbevis
 - Avlastning
 - Helse og velferdsordninger
 - BPA – Brukerstyrt personlig assistent

BEHOV FOR HJELPEMIDLER ELLER TILRETTELEGGING?

Tilrettelegging handler om å skape muligheter sammen med deg.

Ofte vil **Kommunehelsetjenesten** kartlegge behov og bestille hjelpemidler.

Har du et kortvarig (under to år) og midlertidig behov for hjelpemidler, må du søke dette gjennom kommunen.

NAV Hjelpemiddelsentral i fylket har ansvar for tilrettelegging og utlån av hjelpemidler for personer med varig (mer enn to år) og vesentlig nedsatt funksjonsevne.

NAV Hjelpemiddelsentral Trøndelag, avdeling Trondheim:
NAV skjemaveileder: <https://www.nav.no/no/Person/Skjemaer-for-privatpersoner>
73 43 84 00 (09.00-13.00)
Brøttensveien 105, 7093 Tiller (Sandmoen)

Er du ung og trenger hjelpemidler?

- ha god dialog med utdanningsstedet.

Fysisk tilrettelegging

- For noen elever kan det være nødvendig med fast klasserom sentralt plassert i forhold til eventuelle spesialrom og toalett. Dette også spesielt i forhold til hjelpemidler. Noen barn kan også trenge et "hvilerom" eller hjelp og tilrettelegging i forhold til å finne frem til de ulike klasserommene.

Hjelpemidler

- Hvis eleven trenger hjelpemidler kan PPT og skole være behjelpelig med å søke/skaffe dette. Skolen kan kontakte NAV Hjelpemiddelsentral om det er behov for det. Noen hjelpemidler er personlige og må søkes av **NAV Hjelpemiddelsentral**. Søknaden må uansett begrunnes av PPT eller annen sakkyndig instans i kommunen eller fylket.

Transport til skole

- Elever som på grunn av funksjonshemming eller skade har behov for skoleskyss, har rett til det uavhengig av avstanden mellom hjemmet og opplæringsstedet. Dette ordnes gjennom skolen.
- Om de som har plass i skolefritidsordningen, har de også rett på skyss fra og til denne. Retten omfatter ikke skyss i skoleferiene.

Når unge trenger hjelpemidler

På ungdomsskolen

- **Kommunen du bor i har ansvar** for å hjelpe deg.
- Det er vanligvis en lærer, assistent eller spesialpedagog som har ansvar for tilretteleggingen. Sammen med deg og dine foreldre finner dere frem til hva du har behov for. Kommunens pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) kan også hjelpe dere.

På videregående skole

- Ta kontakt med skolen.
- Gi beskjed så tidlig som mulig slik at skolen er forberedt og at nødvendig utstyr er på plass når skoleåret starter.
- **Fylkeskommunen har ansvar for å tilrettelegge undervisningen** på alle studieretninger på videregående skole. Dersom du har behov for mer individuell tilrettelegging, kan du og skolen kontakte **NAV Hjelpemiddelsentral**.

Er du ung og trenger hjelpemidler?

I høyere utdanning

- Informer studiestedet. Du har selv ansvar for å opplyse om dine behov.
- Du kan søke om opptak på særskilte vilkår, og du kan kontakte [rådgivningstjenesten for funksjonshemmede ved studiestedet](#).
- [NAV Hjelpemiddelsentral](#) kan gi råd og vise deg løsninger.

På jobb/i lære i bedrift

- De fleste arbeidstakere har behov for en eller annen form for tilrettelegging. Ungdom har de samme rettigheter som voksne arbeidstakere.
- Har du behov for tilrettelegging bør du ta det opp med arbeidsgiveren din slik at dere kan finne gode løsninger sammen. [Arbeidsgiver har et stort ansvar for å tilrettelegge arbeidsplassen for deg](#).
- [NAV Hjelpemiddelsentral](#) gir råd om tilrettelegging av arbeidsplassen og kan låne ut aktuelle hjelpemidler. [NAV-kontoret](#) kan også gi tilretteleggingstilskudd og andre tiltak.

Er du ung og trenger hjelpemidler?

I arbeidstrening/arbeidsrettede tiltak gjennom NAV

- Det er viktig at saksbehandleren din på **NAV-kontoret** vet hvilke tilretteleggingsbehov du har. Kanskje har du hjelpemidler som du har brukt på skolen og som du også trenger i en arbeidstrening/arbeidsrettet tiltak?
- NAV ønsker å hjelpe personer med funksjonsnedsettelse ut i arbeid. Du kan be saksbehandleren på NAV-kontoret om å lage en tilrettelegging og oppfølgingsavtale (TA) som beskriver hva du skal få hjelp til og hvem som skal hjelpe deg.
- **NAV Hjelpemiddelsentral** kan gi råd om tilrettelegging av arbeidsplassen, og kan gi tilskudd til eller låne ut aktuelle hjelpemidler. NAV-kontoret disponerer også en del virkemidler som kan legge til rette for en bedre gjennomføring.

I hverdagen

- Alle bruker hjelpemidler i hverdagen. Noen må du kjøpe selv, mens andre kan du få låne fra hjelpemiddelsentralen.
- Felles for hjelpemidlene er at de løser praktiske problemer du har hjemme eller i forbindelse med aktiviteter på fritiden.
- **Helsetjenesten i kommunen** og **NAV Hjelpemiddelsentral** har oversikt over ulike hjelpemidler, og kan gi deg råd om hvilke hjelpemidler som passer for deg. Den beste løsningen trenger ikke å være et hjelpemiddel, men et godt råd om tilrettelegging

Aktivitetstilpasning - hjelpemidler

Bistå til å ta initiativ, organisere, planlegge, beslutte, ta valg og utøve målrettede og hensiktsmessige handlinger

- Iverksette og avslutte handlinger

Hva er nyttige hjelpemidler i din situasjon?

Overfølsomhet - hjelpemidler

Det gjelder å finne ut hva som i størst mulig grad reduserer overfølsomhet

De sykeste har behov for tilrettelagt pleie

Tilrettelagt arbeidsstasjon hjemme.

Tilrettelegging i forhold til aktivitetsutførelse:

Tilpasset bestikk, drikkeflasker/sugerør

Hjelpemidler bør vurderes, både i forhold til energiøkonomisering og forebygging:

Dusjstol, arbeidsstol, elektrisk rullestol, sykeseng, toalettstol, sengebord m.fl.

BPA – brukerstyrt personlig assistent

Hjemmetjeneste – praktisk og medisinsk hjelp

OVER 18 ÅR ARBEIDSRETTET OPPFØLGING

Støtte ved sykdom når du er i utdanning:

<https://www.nav.no/no/Person/Arbeid/Ungdom/Utdanning+og+skole/ekstra-utfordringer-i-utdanning-eller-pa-skolen>

Om du trenger hjelp fra NAV:

<https://www.nav.no/no/Person/Arbeid/Ungdom/Snarveier/m%C3%B8te-med-nav-kontoret--348668>

Individuell økonomisk hjelp fra NAV – på vei (tilbake) til arbeidslivet

Sykepenger

Sykemeldt fra lønnet arbeid eller hatt arbeidsinntekt ved siden av skole/studie?

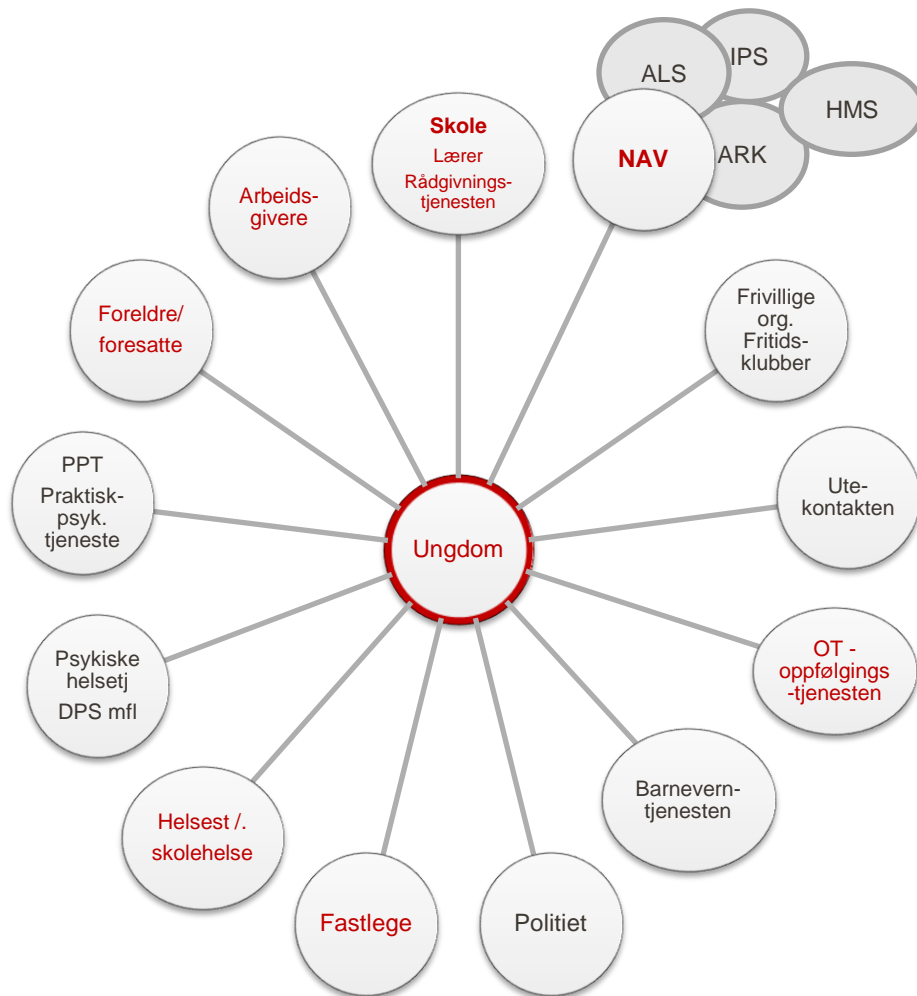
- Er du i jobb vil du normalt ha rett til sykepenger dersom du er sykemeldt. Medisinske grunner hindrer at du kan være i jobb.
- Du kan ha sykepenger i inntil ett år.
- Ved kronisk eller langvarig sykdom, som medfører risiko for særlig stort fravær, kan du/arbeidsgiver søke om at NAV dekker sykepenger i arbeidsgiverperioden.

Arbeidsavklaringspenger (AAP)

Avsluttet skole/studie på grunn av sykdommen/behov for behandling for å gjenoppta skole/studie?

- Nedre aldersgrense 18 år
- Arbeidsavklaringspenger skal sikre inntekt i en overgangsperiode hvor bruker på grunn av sykdom eller skade har behov for *arbeidsrettede tiltak, medisinsk behandling eller annen oppfølging fra NAV* for å komme i arbeid.
- Korttidsytelse, fra nyttår redusert fra inntil 4 år til inntil 3 år. Forlengelse på maks 2 år under særskilte vilkår.
- Hvis du fortsatt er syk ved slutten av sykepengeåret, kan AAP være en aktuell ytelse.
- Eget regelverk for syk elev/student i inntil 6 mnd – forutsetter helt avbrutt studie, behandlingsplan og mål om å komme tilbake i studiet.

Å få til lagarbeid til ungdommens beste – ikke stafett

«sammensatte problemer, krever sammensatte løsninger»

NAV-brukere som har behov for langvarige og koordinerte tjenester, har rett til å få utarbeidet en **Individuell Plan (IP)**.

- Hjemlet i mange lover.
- Helse- og velferdskontoret er koordinerende instans i Trondheim. De har hovedansvar for at IP utarbeides
- NAVs rolle er oftest å delta i ansvarsgruppen.

Innhold i en IP kan være viktig forutsetninger for å komme i eller tilbake til aktivitet/arbeid, da bør dette inngå i en Aktivitetsplan mellom bruker og NAV.

Hvordan NAV kan støtte avhenger av situasjon og funksjon

Gradering av CFS/ME

- Mild

- Mobil pasient, tar vare på seg selv, klarer personlig hygiene, klarer lett husarbeid med noen vansker

- Moderat

- Nedsatt mobilitet, begrensning i alle typer daglige aktiviteter velge mellom dusjing eller frokost

- Alvorlig

- Ligger det meste av døgnet, klarer bare helt enkle dagligdagse ting som å vaske ansiktet og pusse tenner, gå på do. Alvorlige kognitive problemer og ofte avhengig av rullestol

- Svært alvorlig

- Sengeliggende, ikke i stand til daglig hygiene. Overømfintlig for sanseinntrykk

Arbeidsrettet veiledning i NAV.

Hva skal NAV veilede til?

Ungdom skal først og fremst veiledes til å **fullføre videregående skole**. Dette gir ungdommen mange flere muligheter senere på grunn av lavere etterspørsel etter ufaglært arbeidskraft.

Mange ganger vil det være prosesser som innebærer tilrettelegging og **kombinasjoner** av behandling, opplæring og arbeid i perioder. Uansett hvilken aktivitet, så er det viktig å

- jobbe for å skape aktiviteter som skaper **mål og mening** for ungdommen
 - både med kortsiktig perspektiv for å skape mestringsopplevelser
 - og langsiktig perspektiv for å jobbe mot mål og ønsker de har

På vei mot en ressurs i arbeidslivet

1 Hvor mye behov for bistand fra NAV?

- Behovsvurdering. Arbeidsevnevurdering? (Ressurser, utfordringer, muligheter)
- Hva skal til for å komme i jobb?

2 Oppfølgingsvedtak – begrunnet behov for bistand

3 Avklare mål gjennom arbeidsrettet veiledning

Bevisstgjøring/karriereveiledning – hva er viktig for deg?

- NAV-veileder/NAV Arbeidsrådgivning/tiltak f.eks Avklaring

4 Aktivitetsplan - veien frem mot målet?

- Inkluderer ulike arbeidsrettede NAV-tiltak, behandling, egen innsats og andres bidrag
- Arbeidsrettede tiltak – nødvendig og hensiktsmessig for å nå målet

5 Opprette kontakt med bedrift – rett arbeidsarena/miljø/oppgaver

- Vurdere behov for tiltak og/eller annen bistand for å få innpass

6 Oppfølging av deg og bedrift

- NAV-veileder/Jobbspesialist/tiltaksleverandør
- NAV ALS v/arbeidsgiverlos som kan støtte bedrift
- NAV Hjelpemiddelsentral som kan bidra med tilrettelegging/hjelpemidler
- Mentor hos bedrift

Aktivitetsplikt

For å få AAP er det et vilkår at du bidrar aktivt i prosessen med å komme i arbeid. Dette kalles aktivitetsplikt.

Aktivitetsplikten innebærer at:

- du er med på å utarbeide en konkret plan for hva du skal gjøre for å komme tilbake i arbeid
- at du møter på avtalte møter med NAV
- at du leverer nødvendig informasjon og dokumentasjon som NAV trenger for å bistå deg
- at du gjennomfører de aktivitetene som du og NAV-veilederen din har avtalt i planen din.

Du må gi beskjed til NAV hvis noe hindrer deg i å gjennomføre planen som avtalt.

- Hvis du ikke gjennomfører avtalte aktiviteter kan NAV redusere eller stanse AAP.

Aktivitetsplan

Du kan få arbeidsavklaringspenger (AAP) mens du gjennomfører følgende aktiviteter for å komme i arbeid:

- medisinsk behandling
- arbeidsrettede tiltak
- opptrapping av arbeidsinnsatsen din etter sykdom (arbeidsutprøving)
- oppfølging fra NAV etter at du har forsøkt behandling eller tiltak

Du kan også få AAP i venteperioder

- mens du og NAV lager en aktivitetsplan
- mens du venter på behandling eller et arbeidsrettet tiltak

Arbeidsrettede virkemidler

NAV har en rekke tiltak og virkemidler som kan forebygge og redusere arbeidsledighet og styrke mulighetene for de som ønsker å komme inn på arbeidsmarkedet.

- Hjelpemidler finansiert gjennom Folketrygden, kan være rettighet uavhengig av annen bistand fra NAV.
- Arbeidsrettede tiltak er rammestyrte: Budsjettafhengig, ikke rettighetsbasert.
- Tildeling av tiltak er basert på individuelle vurderinger av behovet for bistand til å komme i jobb.

Tiltakene skal bidra til å:

- styrke kompetansen og evnen til arbeid
- øke muligheten for vanlig arbeid
- skaffe til veie kvalifisert arbeidskraft
- forebygge og dempe skadevirkningene av arbeidsledighet
- hindre at arbeidstakere faller ut av arbeidslivet

Arbeidsrettede tiltak

- Avklaring
- Oppfølging
- Mentor
- Arbeidstrening
- Arbeidsforberedende trening (AFT)
- Lønnstilskudd
- Kvalifisering (AMO, utdanning)
- Varig tilrettelagt arbeid (skjermet bedrift eller ordinær bedrift)
- Kvalifiseringsprogrammet (KVP)

UTDANNING

-tilbud om videre skolegang/studier/universitet

Utdanning

Ordinær utdanning er opplæringstilbud til befolkningen generelt og ikke spesielt innrettet for NAVs brukere.

Ordinær utdanning som **arbeidsmarkeds tiltak** skal være et kvalifiserende tiltak for å nå et *konkret mål* om å skaffe eller beholde arbeid.

I en begrunnelse av nødvendighet og hensiktsmessighet for å tilstå utdanning skal det legges særlig vekt på måloppnåelse i form av:

- Vurdering av *arbeidsmarkedet* for personer med denne utdanningen.
- *Individuell egnethet* til å gjøre nytte av utdanningen til å *skaffe eller beholde arbeid*, særlig dersom dette forutsetter etablering av egen virksomhet.

Ordinær utdanning kan eksempelvis gis som:

- Videregående opplæring
- Fagskoler akkreditert av NOKUT
- *Høyere utdanning akkreditert av NOKUT*

Det er utdanningsinstitusjonen og ikke NAV som avgjør kriterier for opptak/inntak til opplæringstilbudet.

De viktigste endringene ved regelendringene

Endret aldersgrense

- Aldersgrensen for utdanningstiltaket settes ned fra 26 år til 22 år.

Endret varighet

- AMO kan gis for inntil ett år.
- Utdanningstiltaket kan gis for inntil tre år. Varigheten kan forlenges i inntil ett år på grunn av sterke sosiale eller helsemessige problem.

Grunnleggende ferdigheter og norsk

- NAV kan tilby norskopplæring innenfor AMO
- NAV kan tilby opplæring i grunnleggende ferdigheter innenfor AMO

Ny ansvarsdeling

- Målgruppen for ordinær utdanning avgrenses til personer uten rett etter opplæringslov eller introduksjonslov.

Færre unntak

- Unntak knyttet til avvikende utdanningssituasjon fjernes
- Unntak fra aldersgrensen på utdanningstiltaket fjernes

TAKK FOR OSS!